

ФИКЦИЈАТА НА ОБЈЕКТИВНИТЕ КРИТЕРИУМИ ПРОТИВ ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ: ПРИМЕРОТ НА МАКЕДОНСКОТО МАЛЦИНСТВО ВО БУГАРИЈА

Стојко Стојков

Доц. д-р, Институт за историја и археологија, Факултет за образовни науки,
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Македонија

e-mail: stojko.stojkov@ugd.edu.mk

Апстракт

Оваа статија го обработува проблемот со суспендирање правото на самоопределување и негирање на малцинства и етницитети од некои современи држави доминирани од етнонационалистичката идеологија. Шпекулирањето со отсуство на општоприфатена меѓународна дефиниција за национално малцинство, и манипулирањето со „објективните критериуми“ се дискриминираат малцинствата во име на одбрана на национални митови. Преку отсуството на дефиниција и инсистирањето на објективни критериуми државите настојуваат да го зачуваат за себе правото да решаваат за идентитетот на човекот. Таквиот приод го сведува правото на самоопределување на личноста единствено до можност да се прифати или отфрли државната одлука дури и по ризик да се биде обвинет во нелојалност. Основен генератор на проблемот се јавува етнонационалното дефинирање на државата во која идентитетот и лојалноста стануваат едно и исто. Почитување на волјата на личноста и напуштање на етнонационалното дефинирање на државата се гледаат како можен излез.

Клучни зборови: право на самоопределување, национално малцинство, идентитет, етницитет, објективни критериуми, етнонационализам, македонско малцинство, македонски јазик, историја, Бугарија.

FICTION OF OBJECTIVE CRITERIA AGAINST THE RIGHT TO SELF-DETERMINATION: THE EXAMPLE OF THE MACEDONIAN MINORITY IN BULGARIA

Abstract

This article deals with the issue of suspending the right of self-determination and denial of minorities and ethnicities in some modern states dominated by ethno-national ideology. By leveraging the absence of generally accepted international definition of national minority and manipulation of "objective criteria" minorities are discriminated, actually in the name of defense of national myths. States seek to preserve for themselves the right to decide on the identity of the man using lack of definition and insisting on objective criteria. Such an approach reduces the self-determination of the person, to the possibility only to accept or reject the governmental decision even at the risk of being accused of disloyalty. The main generator of the problem occurs ethno-national definition of state, in which identity and loyalty become the same. Respecting the will of the person, and leaving the ethno-national definition of state have been seen as a possible solution.

***Keywords:** right to self-determination, national minority identity, ethnicity, objective criteria, ethno nationalism, Macedonian minority, Macedonian language, history, Bulgaria.*

Вовед

Кога зборуваме за самоопределување почесто се сеќаваме за правото на самоопределување на народите, зацртано и во статутот на ООН,¹ кое го гарантира правото на луѓето да создаваат држави и да ја избираат формата на нивното управување. Постои и друг повеќе личен аспект на правото на

¹ Член 1, т. 2 од Статутот на ООН (To develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples) и во пактовите: за економските, социјалните и културните права (чл. 3) и за граѓанските и политичките права (чл. 1 "All peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development", а т. 3 на истиот член ги задолжува државите да го почитуваат и поттикнуваат тоа право).

самоопределување - на одделниот човек поврзано со самосвеста, самоидентификацијата, со идентитетот на личноста. Тоа е не по малку суштинско и фундаментално право, кое го штити човекот од обидите на државата да одлучува за неговиот внатрешниот свет. Т.е. ако првото самоопределување овозможува на човекот да ја бира и променува државата второто го штити од опасноста државата да го дефинира и менува неговиот внатрешен свет. Првото го гарантира правото на човекот да одлучува за државата, а второто – да ја зачува својата внатрешна слобода. Двете се тесно поврзани, но тоа второто е на некој начин поважно за одделниот човек зашто без внатрешна слобода ниту одделната личност, а ниту општество од такви личности може да бидат слободни. Без слободата на избор, на самоидентификација и себеизразување, без правото човек сам да го најде и избере своето место во светот и дури наспроти светот, не би можеле да зборуваме за слобода поинаку освен како тоталитарна фикција. Затоа и не е чудно што таквиот вид самоопределување станал објект на безброј обиди за девалвирање формализирање и отфрлање од страна на тоталитарни идеологии, но и на некои држави дури и во случаи кога тие претендираат за демократичност. Тоа е особено карактерно за држави во кои нацијата - формалниот суверен се дефинира етнички (етнонационализам). Во нив етничката самоопределба на граѓаните станува особено осетливо политичко прашање, кое допира до суверенитетот и лојалноста. Имено овој аспект на самоопределувањето ќе биде разгледуван овде.

Објективни критериуми за утврдување (не)постоење на недефиниран објект

Обидите да се даде дефиниција на национално малцинство во меѓународен правен аспект досега се незадоволувачки. Постоечките дефиниции се наоѓаат во незадолжителни препорачувачки документи,² додека во оние кои имаат законска сила таква дефиниција отсуствува и тоа дури сосема недвосмислено се посочува.³ Тоа де факто им остава слобода на државите сами да решаваат што е и кое не е национално малцинство. Тоа меѓутоа може реално

² На пример во препораките 1134 на Советот на Европа и 1201 на Европскиот парламент, Општ коментар № 23 (1994) за правата на малцинствата на Советот по правата на човека Член 5.2.

³ Точка 12 од Објаснителниот извештај кон Рамковната конвенција за националните малцинства. Види и т. 7, 8 и 9 на Решение № 2 од 18 февруари 1998 г. на Уставниот суд на Р Бугарија по уставно дело № 15 од 1997 г., ДВ, бр. 22 од 24.02.1998 г. <http://www.intera-x.com/constcourt/Pages/Document/Default.aspx?ID=424>

да го суспендира правото на самоопределување, а е проблематично и затоа што дури во демократски земји би можело да значи препуштање на малцинствата на волјата на мнозинството. Обид да се спречи таквата можност е направен во општ коментар бр. 23 (1994) за правата на малцинствата во Советот по правата на човекот чл. 52 декларира дека „постоењето на етничко, религиозно и или јазично малцинство во дадена држава – земја не зависи од решението на таа држава – земја, туку треба да се утврди преку објективни критериуми“.⁴

Категоријата „објективни критериуми“ што се јавува овде заслужува специјално внимание. Нив како услов кој го ограничува правото на самоопределување ги наоѓаме и во други клучни документи.⁵ Но при отсуство на важечка дефиниција за тоа што е национално малцинство да се зборува за објективни критериуми преку кои да се утврдува постоењето или не на национално малцинство и соодветно – припадноста на лицата кон национални малцинства, претставува најелементарна шпекулација. Апстрахирајќи се од законското празнословие во овие случаи неизбежно треба да констатираме дека слично како во случајот со дефинирање на поимот национално малцинство, така и во изборот на објективни критериуми сè е оставено во рацете на државата. Настапувајќи во улога на кадија кој истовремено тужи и суди државата запазува за себе двојно право. Прво да одреди што е малцинство и кој колектив е малцинство и второ да одреди дали изборот на одделната личност да припаѓа кон одредено малцинство може или не може да се прифати, како објективно заснован. Така сè зависи од конкретната држава. Дали како скандинавските земји да ја прошири дефиницијата а преку неа и дејството на конвенцијата и врз групи кои потешко би можеле да се сфатат како национални малцинства или како во случајот со земји од спротивниот крај на Европа, и конкретно како Р Бугарија – како можност да го ограничат тоа дејство до ниво на суспендирање дејството на Конвенцијата, до негирање на постоењето одделни малцинства (на

⁴ Извештај на независниот експерт на ООН по правата на малцинствата Геј Макдугал од мисијата во Бугарија (4 до 11 јули 2011), усвоен на 19 сесија на Советот за правата на Човекот при ООН т. 3 од дневниот ред) 3 јануари 2012 г.

⁵ Види чл. 35 од Објаснителниот извештај кон Рамковната конвенција за националните малцинства, кој и така ограничениот во однос на самоопределбата текст на член 3 (кој гарантира не правото на самоопределба, туку правото лицето да избере да биде или да не биде третирано како припадник на некое малцинство), дополнително го условува со објективни критериуми. „35. Оваа алинеја не претпоставува, дека одредено лице има право да избере произволно да припаѓа кон некое национално малцинство. Индивидуалниот субјективен избор е нераскинливо поврзан со објективни критериуми, кои се однесуваат до неговиот идентитет “.

Македонците⁶ и Помаците)⁷ па дури и до негирање на постоењето на малцинства воопшто и тоа на најофицијално ниво.⁸

⁶ Макар да било признаено меѓу 1944 – 1963 г. потоа македонското малцинство во Бугарија е доследно негирано. Во демократскиот период (од 1990 г.) тоа е правено на најофицијално ниво на пример: Надворешниот министер Бојко Димитров (2 јануари 1990 г.), Парламентот со официјална декларација од 6 март 1990 г. (В. Работническо дело, бр. 66, 7 март 1990 г., стр. 1. „Не постои нито историска, нито правна, нито кави било друга основа да се бара такво малцинство”, Македонците се наречени „непостоечко малцинство”), бугарскиот претставник во ООН Иван Сотиров на 21 мај 1990 г. (В. Дума, 22 мај 1990 г., „вештачка самосвест“, која „не може да се оправда со правото на самоопределба“), Президентите Петар Стојанов и Георги Прванов во јавни изјави, министерот на Бугарите во странство Божидар Димитров (повеќе пати), министерот на надворешни работи Николај Младенов на официјална визита во Скопје на 7 мај 2010 г. („Во Бугарија нема македонско малцинство“, В. Време, 7 мај 2010, Игор Чавевски, Шефот на бугарската дипломатија не признава малцинства, Младенов не видел Македонци во Бугарија). Види ја дискусијата во врска со тоа во „Објектив“, во која претставникот на министерството Људмила Бошкова јасно посочува дека бугарската држава после 1990 г. има јасна позиција дека не постои македонско малцинство и од оваа позиција немало отстапувања – Емил Коен, Съществува ли сигурност в българското правителство на тема малцинства?

<http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/emil-koen/2010-06/sshchestvuva-li-sigurnost-v-blgarskoto-pravitelstvo-na-tema-malcinstva/>), владата на Бојко Борисов која во септември 2010 г. отпушта од работа 5-мина високи функционери во Бугарскиот национален статистички институт зашто допуштиле до пробниот попис на „непостоечки етноси“ (меѓу нив на главно место се имено Македонците), пратеникот во Европскиот парламент од владејачкото мнозинство Андреј Ковачев на 7 август 2012 г. (<http://grid.mk/read/news/64869386/767576/bugarski-evropratenik-njama-makedonsko-malcinstvo-vo-bugarija-njama-njama>. Андреј Ковачев е заменик-претседател на Комисијата по надворешни работи на Европскиот парламент и член на Поткомисијата по сигурност и одбрана), во 2013 г. надворешниот министер Кристијан Вигенин (“Вигенин: В Бугарија нема македонско малцинство” Преса Daly, 04 јуни 2013 19:13), види и понатаму серија одлуки на бугарските судови во иста смисла. (Види уште: Стојко Стојков, Македонците во Бугарија во борба за човекови права, Благоевград 2005 г., с. 2, 3)

⁷ Во врска со Помаците и нивното третирање во Бугарија види Михаил Иванов, Преброяването стана заложник на ВМРО и старите им кавги, „Објектив“ 09 Септември 2010, <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2010-09/prebroivaneto-stana-zalozhnik-na-vmo-i-starite-im-kavgi/> Михаил Иванов: От 1926 г. досега българската статистика не е публикувала официјални

На граѓаните од правото на самоопределување останува само можноста да ја прифатат одлуката на државата за себе или да ѝ се спротивстават ризикувајќи да бидат обвинети во нелојалност. Т.е. етничката самоопределба под притисокот на државата се заменува со избор „за“ и „против“ државата и нејзиниот диктат, доживувано н таков начин не толку од самите луѓе, колку од државата.

Објективен субјективизам

Зошто не било возможно да се одреди една јасна дефиниција која да ги задолжува државите со јасни критериуми што е тоа национално малцинство и зошто не се посочени конкретно „објективните критериуми“? Од една страна тоа е имено несаќањето на повеќе држави да бидат задолжувани за нешто од што зависат и сакаат да остане во нивна контрола. Од друга - имаме сосема основана причина во тоа што не постојат објективни критериуми од кои да може да се направи неспорна дефиниција.

данни за броя на помците, Обектив, декември 2012, Самуил Ратевски, Плашила,
„Народна волја“, бр. 10, 2010 г.,
<http://www.narodnavolja.com/articles2010/10/txt03.asp>,
<http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2012-12/mikhail-ivanov-ot-1926-g-dosega-blgarskata-statistika-ne-e-publikovala-oficialni-danni-za-broya-na-pomcite/>

⁸ Официјалната бугарска позиција многу малку и тоа привремено под надворешен притисок отстапувала од официјалната позиција на комунистичката партија од тоталитарниот период дека во Бугарија нема малцинства (види Позиција на БКП од 1989 г.: „Бугарија е еднонационална држава во чии граници нема ниту туѓа земја, ниту национални малцинства.“ (За по-нататшно единение на българската социјалистическа нация, Решение на Политбюро на ЦК на БКП, Изх. № 382, 21 април 1989 г., утврдено од Политбиро на ЦК на БКП со протокол № 69 од 11.IV.1989 г.). Во поново време таква позиција изразиле министерот на надворешни работи Николај Малденев на 7 мај 2010 г. (Во Бугарија ... нема никакви малцинства, таму живеат луѓе, кои имаат човекови права“ (Игор Чавевски, Шефот на бугарската дипломатија....). Види ја дискусијата во врска со тоа во списанието на Бугарскиот хелсиншки комитет „Обектив“ во која претставникот на министерството Људмила Бошкова ја подржува позицијата на министерот за малцинствата - Коен, Съществува ли сигурност ...), Европратеникот Андреј Ковачев (од владејачката партија) на 7 август 2012 („Во Бугарија нема малцинства“ <http://grid.mk/read/news/64869386/767576/bugarski-evropratenik-njama-makedonsko-malcinstvo-vo-bugarija-njama-njama>. Види и Извештај на ОМО „Илинден“-ПИРИН: Правата на Македонците во Бугарија во 2013 г.).

Наспроти широко распространетата и во науката заблуда - не постојат објективни критериуми кои можат да потврдат или да дисквалификуваат претензијата за постоење на нација, национално малцинство или етницитет. Ниту религијата, ниту расата, ниту јазикот, ниту културата сами по себе се фактори кои создаваат или пречат за создавање на нација или етнос. Имаме доволно примери за нации хетерогени според религија раса или јазик, како и посебни нации кои меѓутоа имаат ист јазик или религија со други нации.⁹ Истото се однесува до културата особено денес во глобализираниот и сè поунифициран свет во кој мнозинството од луѓето споделува иста масовна култура.

Така наречените објективни критериуми добиваат значење само тогаш кога ќе бидат доживевани како национално разграничувачки или соединувачки од луѓето, Т.е. не самиот јазик, не самата религија и т.н., а начинот на кој тие се доживуваат играат улога на формирачки фактор, а тоа значи само едно – дека т. нар. објективни фактори се всушност сосема субјективни. Што е и нормално зашто секој идентитет е дел од внатрешниот свет на личноста па како би можел да биде објективна категорија? Или инаку кажано за да станат фактори објективните карактеристики треба да станат субјективни.

Се навраќаме и до прашањето кој *субјект* има право да ги одредува *објективните* критериуми и можеме ли воопшто да зборуваме за објективност при критериуми одредени од субјекти? Се разбира имено државата преку своите институции претендира дека се јавува тој субјект. Тоа меѓутоа во практика е еднакво на претензија на државата да ги регулира според својот интерес свеста и самоопределбата на луѓето. Повикувањето на науката како објективен репер во такви случаи има за цел само да ја прикрие грубата вистина.

Научната вистина во улога на лажен сведок

Во однос на објективните критериуми меѓутоа досега науката целосно потфрлила и на практика била злоупотребена од политиката. Да го земеме за пример јазикот. Немам намера да дискутирам во однос на постарите и понови дефиниции на тоа што е посебен јазик. Поважен за темата е оној момент што преку дефинирањето на јазикот како објективен фактор се отвора можност да се оспорува припадноста на одреден дијалект кон некој јазик, или да се негира постоењето на цел јазик и преку тоа „објективно“ да се негира самата можност за постоење на соодветната нација и национално малцинство, да се суспендира правото на изучување на малцинскиот јазик и дури да се обезвреднува и

⁹ Ернест Ренан, Какво е нацијата, <http://www.librev.com/index.php/2013-03-30-08-56-39/discussion/culture/1888-2012-12-18-20-02-38>, посетено на 12.09.2015

соодветното самоопределување. Токму такви примери имаме со негирањето на македонското малцинство и нација од Бугарија, при што изборот на официјално и правилно филолошко толкување било исцело во рацете на државата дури до степен да биде спротивно со доминирачкото во светската наука гледиште за самобитноста на македонскиот јазик.¹⁰ Државата притоа свесно се потрудила да создаде единство во поддршка на својот став меѓу бугарските научници отстранувајќи ги сите кои мислеле дека има македонски јазик.¹¹ Така реално не филологијата туку бугарската политичка елита го одредила „непостојењето“ на македонскиот јазик. Слична улога има категоријата „мајчин јазик“ во бугарското право, двосмислен поим кој отвора можност да се негира правото на малцинствата да го изучуваат јазикот на нацијата кон кој припаѓаат преку аргументот дека тој не им се јавува мајчин.¹²

¹⁰ Како што од страна на бугарската филологија се прави на пример по однос македонскиот јазик и нација. Макар афирмиран и изучуван во повеќе универзитети во светот тој е негиран во Бугарија. На бугарската наука не ѝ смета нејзината осаменост во негирањето на македонскиот јазик во светски научни рамки. Тоа заедно со отпуштањето од работа на филолозите кои не се согласни со овој став (види следната фуснота) јасно демонстрира улогата на државата, а не на науката во прифаќањето на такви „објективни“ и „научни“ критериуми..

¹¹ Таков е случајот со Дина Станишева мајката на поранешниот бугарски премиер Сергеј Станишев и уште петмина бугарски филолози настрадани заради признавање на постоење на македонски јазик (види: Да живеат новините за македонскиот јазик! Дори и 6 месеца по-късно, <http://www.dnes.bg/world/2008/07/31/da-jiveiat-novinite-za-makedonskiia-ezik-dori-i-6-meseca-po-kysno.55080>, посетено на 12.09.2015)

¹² Во Уставот на Бугарија се гарантираат правата на лицата на кој бугарскиот јазик не им се јавува мајчин (чл.36 (2) дефиниција особено опасна за интегрираните малцинства како Евреи, Ерменци, Власи, Македонци и Помаци, во чии фамилии често бугарскиот јазик се јавува основен јазик на фамилијата како последица од културна асимилација, а што дава простор за негирање на нивното право за изучување на малцинскиот јазик. За разлика од негативната дефиниција („лица на кои бугарскиот не им е мајчин јазик“) во Рамковната конвенција дефиницијата е позитивна – малцински јазик е јазикот на лице кое припаѓа кон национално малцинство (Решение бр. 2 на Уставниот суд на Бугарија од 18 февруари 1998 г., т. 17). Бугарија ја нема потпишано Европскиот пакт за регионалните или малцинските јазици, а правото за изучување на мајчин јазик на луѓето кои не им се јавува таков во Уставот на Бугарија (чл.36 (2) не предвидува право малцинствата да се образуваат на својот јазик (Макдугал), туку само факултативно да го учат својот мајчин јазик. Државата не прави некои специјални напори во таа насока, ниту во подготовка на учители, ниту на учебници – веќе 25 години не се создадени учебници за изучување на „мајчин јазик“ и барањето за

Друг начин на кој се обессилува правото на самоопределување се јавува така наречената „историска вистина“. Основниот аргумент зад оваа идеја е дека бидејќи етничката самоопределба е поврзана со идејата за општо потекло тоа имено историјата може да утврди дали тоа потекло е вистинско или фикција и на база на тоа да одреди дали има објективна основа или не. Оваа претензија е подеднакво апсурдна. Секоја нација и етничка група се изградува околу некаков мит за потеклото и е доста чудно да бараме научна точност во митови.¹³ Научната проверка би поколебала секој еден таков мит вклучително оние осветени како „вистини“ од државите.

Меѓутоа она што може да го утврди (и тоа само делумно) историјата е не објективната етничка припадност на предците на одредена група луѓе, туку нивното самоопределување. Колку и да е апсурдно тоа претендира да биде објективен критериум. Како самоопределувањето на предците би можело да се јавува објективен критериум а самоопределувањето на потомците да биде третирано како субјективен критериум? Сосема несигурната проверка по случајни записи на самоопределувањето на одамна починатите да биде поважно отколку она што реално и повеќе пати може да се одреди, т.е. ставот на живите.

создавање на такви се прима како скандалозно (Скандално! Кандидат-министър от ДПС иска учебници и на турски език 28 май 2013, <http://globusnews.net/2013/76571#sthash.XO44SZcZ.dpuf>), а барањето да се изучува задолжително се отфрла (Образователната комисија отхвърли искането на ДПС за задължително изучаване на мајчин език, Дневник, 6 април 2015, http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2015/04/06/2507524_obrazovatelната_komisiia_otvurl_i_iskaneto_na_dps_zapосетени_на_28_септември_2015). Замената на терминот „јазик на малцинството“ со „мајчин јазик“ остава простор за манипулации. Идејата на изучување на јазици на национално малцинства е да се зачува нивната врска со нацијата која постои во друга држава и се однесува на соодветниот национален литературен јазик. Но категоријата мајчин јазик овозможува да се отфрла барањето за изучување на таков јазик со тврдењето дека тој не се јавува мајчин јазик на соодветното малцинство зашто тие зборува друг дијалект. Но се разбира самата идеја дека треба да се изучува точно јазикот и дијалектот кој детето ги усвојува до мајката е апсурдна и непотребна – тоа веќе го научило од мајката. Всушност овој термин исто служи единствено како причина за ограничување примената на правото на самоопределување

¹³ Заслужува овде да се потсетиме на класичната изјава на Ренан дека „Заборавањето и дури ... историската грешка, е одлучувачки фактор при создавањето на една нација, што е и причина поради која напредокот на историските истражувања, често да се покажува опасен за принципот на националноста. Ернест Ренан, Какво е нацијата“ http://www.librev.com/discussion-culture-publisher/1888-2012-12-18-20-02-38_31.08.2015

Оваа претензија предвидува непроменливост на самоопределбата во времето, зашто враќајќи се доволно време назад ние неизбежно ќе стигнеме момент кога предците на било која група или нација се самоопределувале на начин сосема поинаков од оној на живите денес и така реално може да се одрече секоја нација и етнос на светот – потребан е само политичка волја. Наместо тоа се прифаќа една средна линија, која се сведува на апсурдниот став дека во минатото луѓето можеле да создаваат нови заедници, т.е. да си ја сменат самоопределбата и самосвеста, но денес – не. Што кажано со други зборови предвидува дека во минатото имало право на самоопределба а денес не. Исто предвидува дека волјата на мртвите е многу поважна од онаа на живите. Така преку спорната самоопределба на мртвите може да се негира реалната самоопределба на живите.¹⁴

Се добива како мртвите да одлучуваат за живите, но реално како и секогаш мртвите никој и не ги прашува – од нивно име зборуваат живите. Не секое самоопределување на предците се прифаќа за важно и дури за постоечко а само она што е соодветно за политиката.¹⁵ Или кажано просто - правото на самоопределба и во минатото и денес и на живите и на мртвите е во рацете на сегашната власт.

Обидот да се искористи историската наука содржи во себе повеќе некоректни идеи: Претензија дека историјата е точна и апсолутна наука, шпекулација со изразот историска вистина, макар да е јасно дека е тоа само идеал кон кој историчарите се стремат но во никој случај не можат да гарантираат дека го поседуваат, претензии за неменливост на постојано променливите научни ставови.¹⁶ Секоја така наречена историска вистина не е

¹⁴ Притоа паѓа во очи претпочитањето на постарата историја. Тоа е така веројатно зашто блиското минато може лесно да се оспори од спомените на живите. Во таква ситуација историјата се покажува сосема јасно како комплетно непотребна зашто е јасно дека никој не може да знае подобро како се самоопределувал таткото, мајката, бабата, дедото на некој човек од него самиот.

¹⁵ На пример се негира македонската самосвест и сосема неточно се тврди дека таа е создадена од Коминтерна во 1934 г. или до Новаковиќ во 1889 г. наспроти постоењето на голем број документи од поран датум кои таквите ставови ги демантираат (види Документи за борбата на македонскиот народ за слобода и национална држава, Скопје 1985, с. 203 – 629, со документи од средината на 19 в. понатаму).

¹⁶ Во таква смисла се изјавите на низа грчки и бугарски државни лидери. На пример предлогот на Никола Груевски до Грција да се формираат заеднички историски комисии кои да ги истражат спорните моменти е одбиен од Самарас со тврдењето дека историјата е веќе напишана и не може да се менува (Ивана Костовска, се расчистува дилемата за предлог-меморандумот од Атина, Тројански коњ, а не

ништо повеќе од историско толкување. И бидејќи нема случај било кое толкување да е општоприфатено и неоспорено во науката, изборот на правилно толкување и давањето статус на официјална историска вистина на практика поновово е во рацете на државата. Особено во помалите држави во кои таа е и работодавач на историчарите, но и по принцип затоа што имено државата е онаа која на крајот избира со која историска вистина да се сообрази кога одлучува дали одредено малцинство постои и дали една или друга самоопределба е прифатлива.

Не поразлична е ситуацијата со критериумот култура, при кој колку и да е чудно исто се претендира за објективизам. Меѓутоа како што ни покажува примерот со Бугарија е многу лесно дури и цели култури да се прогласат за несамостојни, за делови од други култури, особено кога се во прашање блиски и соседни народи. За илустрација: македонските народни песни, во тој број и македонските патриотски песни кои денес се прогласени во Бугарија за бугарски, беа забранети во Бугарија за време на комунизмот и нивното слушање и пеење се казнуваше.¹⁷

Така поново стигнуваме до истиот феномен – самоопределувањето се ограничува преку официјално „научно“ толкување кое пак се утврдува од

подарок, http://www.maticanaiselenici.com/old/?page=read_news&id=28846.) Во ист дух се и изјавите на Дора Бакојани, Утрински весник, 29.12.2006, Дали Александар Македонски поради аеродромот ќе не' оддалечи од ЕУ? <http://www.utrinski.mk/?ItemID=B03A744EC9716F46BCED302A8C803F95> и на бугарскиот претседател Плевнелиев „ Република Македонија треба да потпише договор со Бугарија за добрососедски односи, треба да престане да ги менува историските факти“ (Плевнелиев: Македонија да го потпише договорот за добрососедство и да престане да ја менува историјата, <http://faktor.mk/2015/07/24/plevneliev-makedonija-da-go-potpishe-dogovorot-za-dobrososedstvo-i-da-prestane-da-ja-menuva-istorijata/> посетени на 12.09.2015 г.). Во суштина тоа е постулирање дека државниот национален прочит на овие земји се сфаќа како национална догматика која е неменлива и секое поставување под сомнение се јавува национална опасност и ако е еднадвор е непријателска агресија, која неизбежно претставува нарушување на добрососедството. Таквиот став секако би претставувал смртна пресуда за историјата како наука. Но истовремено илустрира дека претензијата на некои држави да ја искористат историјата како објективна научен критериум нема ништо општо ниту со науката ниту со објективноста – историјата е повикана како прикриена во научно руво национална догматика, да го оправда националистичката политика на соодветната држава.

¹⁷ Стојко Стојков, Табу, време на страх и страдание (преследването на македонците в Бугарија по време на комунизма 1944 – 1989), с. 331.

државата и политичарите кои не се научно компетенти, а мотивите може да бидат политички и националистички.¹⁸

* * *

Историската вистина и објективните критериуми во оваа смисла не се ништо друго освен прикривање на државно наметнување во слободата на личноста. Со регулирањето на самоопределувањето од државата составниот дел „само“ се испразнува од смисла, а самоопределбата може да се доведе до „право“ на индивидуата да се определи според желбата на државата. Така внатрешното самоопределувањето се трансформира во надворешно определување

Оваа инсистирање на државата да има одлучен збор врз правото на самоопределување може добро да се проследи низ примерот со македонското малцинство во Бугарија. Постојат серија судски решенија во кои судот си зема за право да изјави дека оформен македонски етнос во Бугарија не постои¹⁹ и на база на тоа да одбие регистрирање на организации на тоа малцинство кои би се бавеле со развојот на неговата култура и заштита на неговите права. Од една страна стојат граѓаните кои се самоопределуваат а од друга - судот кој одлучува дека нивната самоопределба е неоснована и на база на тоа го суспендира не само нивното право на самоопределување но и на организирање, развивање култура, изразување мислење и т.н. Т.е. не само одлучува дека нема, но и ја спречува можноста да има. Политика која е сосема во духот на зборовите на диктаторот

¹⁸ За тоа дека не науката туку политиката има одлучна ролја во одредување на историските вистини служи и примерот со бугарската историка наука која денес ги негира не само македонското малцинство но и самата македонска нација кои во минатото ги има признавано. Не некоја голема промена во науката туку промената во политиката е она што довело до тоа.

¹⁹ Решение № 1 од 29 февруари 2000 г. по уставно дело № 3 от 1999 г., (ДВ, бр. 18 от 07.03.2000 г.): „Во Република Бугарија нема оформен македонски етнос.“ Решение на Софиски градски суд октомври 2007 г.: „Во Бугарија нема оформен македонски етнос“. Решение № 407 / 07.05.2009 на Софиски апелативен суд, претседател Иван Иванов, с кое е одбиена молбата за регистрација на Македонско културно-просветно друштво „Никола Вапцаров“: „Во Р. Бугарија нема оформен македонски етнос, а дел од посочените во Статутот на друштвото цели сугерираат постојењето на таков етнос, кој претставува малцинство, лишено од права, и повикуваат кон одбрана и заштита на македонската кауза“. Преку слични одлуки судот де-факто узурпира право, што им припаѓа само на граѓаните и излегува далеку надвор од своите компетенции.

Тодор Живков од пред 52 години дека во Бугарија македонско малцинство „нема и не може да има“.²⁰ Во тоа судот не е осамен: низа на бугарски европатеници во 2006 г. свесно или не ја цитираа токму таа изрека на комунистичкиот диктатор во врска со дискусијата во Европскиот парламент за признавање на македонско малцинство во Бугарија.²¹ Ова врска е важна и затоа што ни го покажува тесното роднинство меѓу тоталитаризмот и „демократските“ инсистирања за ограничување правото на самоопределување.

Пример за тоа државно негирање на волјата на луѓето се и пописите во Бугарија. Не можејќи да го негираат фактот дека постои македонска, помашка и сл. несакани самоидентификации на сите пописи во последните 50 години, се преземаат серија активности од една страна неприфатливото самоопределување да се минимизира²² (што доведе до околу 737 000 граѓани без етничка припадност на последниот попис или 10 % од населението),²³ а од друга да се

²⁰ БКП, Коминтернът и македонският въпрос (1917 – 1946), т. 2, Архивите говорят, кн. 5, Приложение № 1, с. 1288, 1292

²¹ На 17.11.2006 г. Кристијан Вигенин, член на раководството на владејачката Бугарска социјалистичка партија и заменик претседател на парламентарната група на европските социјалисти: „Македонско малцинство во Бугарија нема и не може да има“. Истиот ден Иван Колчаков, бугарски пратеник и главен секретар на опозициската СДС: „Прашањето има ли македонско малцинство в Бугарија е реторично. Не само што нема, туку и не може да има“. Пратеникот во бугарскиот и во европскиот парламент од ДПС и Јанко Јанков: „Нема и не може да има македонско малцинство во Бугарија“ (Лиљия Томова, Елс де Гроен търси медийни изјави, за да изглежда значава, в. "Дума", 17.11.2006 БСП в медиите, <http://www.bsp.bg/cgi-bin/cms/vis/vis.pl?s=001&p=0030&n=000700&g='&vis=000049>.) На 14 декември 2006 г. - лидерот на парламентарно застапената партија Ред, законитост, справедливост Јане Јанев: „Нема, немало и не може да има македонско малцинство во Бугарија“ (Галина Гиргинова, Јане Јанев: Парламентът да приеме единна позиција, за да се сложи край на спекулациите с "македонското малцинство", 14 декември 2006 | 15:18 | Агенција "Фокус"). Пламен Рачев, депутат на Коалиција за Бугарија: „Не можат да бидат нарушени правата на малцинство, кое не постои“ (Мария Стаљанова, Пламен Рачев: Официалните македонски институции не приемиат тезата за македонско малцинство у нас, 14 декември 2006 | 15:37 | Агенција "Фокус").

²² Самуил Ратевски, Плашила, Михаил Иванов, Преброяването стана заложник.

²³ На пописот во 2011 г. дури 736 981 не се имаат самоопределено или се изјасниле дека немаат припадност (= 10 % од населението, наспроти 1,1 % на пописот од 2001, а слична е ситуацијата и со „мајчин јазик“ - 768 371 или 10.4 % од населението нема посочено таков, види: Михаил Иванов, Данните на НСИ замъгляват етничката картина, Обектив, јули 2011,

негираат во суштина и веќе минимизираните резултати. Конкретно во случајот со македонското малцинство тоа се изразува во ставот дека има луѓе што така се самоопределуваат но тие не сочинуваат малцинство – посебно се Македонци, заедно – не.²⁴

Нешто повеќе дури тврдењето за постоење на соодветните малцинства се смета за антиуставно и закана за единството на нацијата²⁵ и територијалниот

<http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/obektiv/mikhail-ivanov/2011-07/dannite-nansi-zamglyavat-etnicheskata-kartina/>), Види и Доклад за преброяването на населението в България 2011 на македонските организации, <http://www.omoilindenpirin.org/documents/doklad.pdf>. И самиот извршител на пописот - Статистичкиот институт доаѓа до заклучок дека резултатите во пописот се нереални (Критичен доклад односно Преброяването на населението и жилищниот фонд, проведено към 1 февруари 2011 година, од 2014 г.: „Висок относителен дял на неотговорилите на въпросите за „етническа група“ и „мајчин език“ и много висок дял на неотговорилите на въпроса за „вероизповедание“). Причините са различни и могат да бъдат дискутирани, но опитите да се прикрие този факт с доброволния характер на тези въпроси не е състоятелен. Тази постановка беше валидна и при преброяването през 2001 г., когато делът на неотговорилите беше различен (много по-малък). Разпространението и публикуването на данни само за отговорилите лица е груба манипулация, която поражда редица спекулации.“

²⁴ Михаил Иванов, Писмо до БХК: Македонци у нас има, македонско малцинство – няма, Обектив, бр. 162, <http://www.bghelsinki.org/bg/publikacii/digest/mikhail-ivanov/2009-06/pismo-do-bhk-makedonci-u-nas-ima-makedonsko-malcinstvo-puama/> Види и позицијата на истиот во дискусијата во БХК: Коен, Съществува ли сигурност (Зборовите на Михаил Иванов се важни - тој е советник на Претседателот на Бугарија од 1990 – 1997 г. по национално етнички прашања, учесник од бугарска страна во создавањето на Рамковната конвенција, советник во бугарската влада и раководител на комисијата за малцинствата и предавач на повеќе бугарски универзитети за малцински права и еден од авторите на бугарската доктрина по националното прашање и малцинствата).

²⁵ Во последните години тоа е извршено спрема македонски организации во следните пресуди: Решение № 715, од 11.04. 2013 г., Софиски апелативен суд, претседател Светлана Божкова, Решение № 2768 од 30.06.2014 г. на Надја Узунова, Окружен суд - Благоевград, по барањето за регистрација на ОМО „Илинден“, Решение № 4022 од 26.09.2014 г. на судија Надја Узунова, Окружен суд – Благоевград за Друштвото на репресираните Македонци во Бугарија. Овие и други пресуди покажуваат дека уставното дефинирање на Бугарија како политичка нација останува само за надворешна употреба, додека на внатрешен план единството на нацијата се третира како етничко единство и на база на тоа секое тврдење дека постои македонско малцинство се третира како обид да се наруши етничкото единство на бугарската нација. На иста основа се и тврдењата за непостоење во

интегритет. Како последица граѓаните со македонска самосвест се дискриминираат на основа на нивното самоопределување²⁶ на различни и сосема конкретни начини.²⁷

Последица од таквата визија и политика како што го демонстрираат примерите од Бугарија²⁸ може да биде директно интервенирање во слободата на мислата, говорот, собирањето и организирањата, настрана од суспендирањето на правото на самоопределување и малцинските права. Зашто и не е можно да се ограничи само правото на самоопределување без да се ограничат серија нераскинливо поврзани со него и дури и невозможни без него права и слободи.

* * *

Всушност преку злоупотребата на различни наводно објективни критериуми се заобиколува и запоставува **единствениот реално објективен елемент** – слободната волја. Затоа што субјективната волја на луѓето е таа која ја креира објективната човекова реалност. Од тука и општата препоракана Комитетот за елиминирање на расната дискриминација бр. 8 (1990) која му дава пресудно значење на самоопределбата на одделниот човек.²⁹ Таа меѓутоа како да останува изолирана.

Така етничката и национална самоопределба ги поставила државите пред дилема, на која постојат само два можни одговори: 1. Создавање прикриено на еден или друг начин *Министерство на вистината*, со сите оние права и должности предвидени од Оруел, или 2. Да го почитуваат правото на

Бугарија на малцинства кои исто се аргументираат преку уставниот принцип за единство на нацијата независно од одлуките на самиот Уставен суд (види одлуки № 4 од 21 април 1992 г. по к. д. № 1 од 1991 г и бр. 2 од 18 февруари 1998 г.), кои заклучуваат дека националното единство не исклучува постоење на јазични и етнички „разлики“ меѓу граѓаните)

²⁶ Наспроти забраната за тоа во International Covenant on Civil and Political Rights, art. 26, Конвенцијата за заштита на правата на човекот и темелните слободи, чл. 14.

²⁷ Одземени им се правото да создаваат организации и партии и преку нив рамноправно да учествуваат во општествениот живот, институциите одбиваат секаков дијалог со нив, не ги бараат ниту ги земаат во предвид нивните ставови, нема македонски претставник во Националниот совет за соработка по етничките и интеграционите прашања, жртви се на несанкциониран говор на омраза, на негирање и сл.

²⁸ Види повеќе документи за тоа на <http://www.omoilindenpirin.org/>

²⁹ „тоа идентификување, освен ако не постои основа за спротивното, треба да се базира на самоопределбата на соодветното лице.“ (Макдугал)

самоопределување колку и да е тоа спротивно со нивните митски „вистини“. На практика сите држави на некој начин го направиле горниот избор. Непостоењето на трето решение ни покажува дека самоопределбата со сите свои слабостивсушност нема алтернатива³⁰ – не е случајно дека имено државите кои инсистираат за објективни критериуми и се повикуваат на немање дефиниција се оние кои најмалку ги почитуваат правата на малцинствата – „објективните критериуми“ и отсуството на дефиниција се јавуваат за нив изговор за непочитување правата на припадниците на различните малцинства.

Тоталитарното по природа инсистирање на државата да интервенира во слободната волја и во внатрешниот свет на личноста е последица од дефинирањето на политичката лојалност на граѓаните преку етничката самосвест. Оттаму потребата државата да го регулира овој сектор е во суштина стремеж да се контролира лојалноста, територијалната целост³¹ и суверенитетот.³² Политичката хомогеност се бара преку етничка хомогеност. Последиците врз луѓето со друга од официјалната самосвест и врз науката користена како лажен сведок се познати и ужасни. Интервенцијата во правото на самоопределба дури се јавува помалку лошата страна на овој проблем, ако ја споредиме со геноцидот, етничкото чистење и размените на население. Ако државата престане да се дефинира себе си преку етницитет, ако прекине да го докажува правото на постоење преку историски толкувања ќе отпадне и овој вид стремеж за монопол врз вистината и контрола врз мислите на луѓето.

Меѓутоа проблемот не се однесува само до етничката и национална припадност, туку на самата демократија и на правото на самоопределување на народите конкретно. Ако граѓаните одлучуваат за прашања како отцепувања на територии, создавање на нови држави и на крај за формата на владеење и за тоа кој да владее тогаш искушението кај носителите на власта да го контролираат

³⁰ Тоа ни дава и единствената можна дефиниција за национално малцинство – секоја малцинска група која претендира за таков статут – можните злоупотреби во оваа насока се занемарливи во споредба со алтернативата државата (т.е. мнозинството) да одлучува за малцинствата.

³¹ Затоа и самото тврдење дека во Бугарија има македонско етничко малцинство се толкува како декларирање на лојалност спрема друга држава и закана против територијалната целокупност на Бугарија.

³² Дополнителен мотив за интервенција на државата е во тоа што правата на малцинствата предвидуваат одредено државно финансирање. Објективните критериуми за кои зборува Рамковната конвенција можат да имаат смисла само како практични критериуми за одредување има ли или не потреба државата да инвестира пари за култура и религија на некое малцинство, а не како критериуми за одредување постоење или не на малцинство.

таквиот избор во своја корист е разбирливо, и неизбежно води до стремеж кон контролирање на медиумите, јавното мислење, и секаков вид официјална вистина, т.е. кон ограничување и манипулирање на демократијата и самоопределбата.

Дали има излез од овој маѓепсан круг? Генерално за правото на народите – не мислам, тоа е болест на самата демократија која не може да се излечи без да се убие пациентот. Но за самоопределбата на личноста – е можно и дури неопходно. Тоа може да се направи преку напуштањето на етнонационалниот модел и ослободувањето на самоопределбата од државната контрола. Да се продолжи во досегашниот правец е опасно. Зашто ограничувањето на правото на самоопределба е напад против фундаментот на слободата а тоа е човековата слободна волја.³³ Имено почитувањето на слободната волја на луѓето е она кое може реално да ја хомогенизира државата и да ја обезбеди лојалноста на населението и „единството на нацијата“ кои треба да се базираат на општата волја на граѓаните, а не на политичка принуда и манипулација.

Зашто ако се обидеме да ја замислиме алтернативата: свет во кој човек не може да избира и да решава за самиот себе, за тоа кој е тој и каде припаѓа, тогаш повеќе не би можеле да зборуваме за човек, а како последица ниту за човештво, туку за крајот на историјата, а патем и за смртта на правото.

³³ Ренан го нарекува „најфундаменталното право, коешто е човековата волја.“ (Ренан....)

